

5. Makarov, A.M. (1994). The Light of the Ukrainian Baroque. Kyiv: Musteztvo [in Ukrainian].
6. Popovich, M.V. (2001). Essays on the history of Ukrainian culture. Kyiv: Artek [in Ukrainian].
7. Yavornytsky, D.I. (1968). An introductory lecture on the significance of the Ukrainian Cossacks, read to the students of the Moscow University on October 5, 1901. I. M. Gapusenko (Ed.). Ukrainian Historical journal, 7, 118-127 [in Ukrainian].
8. Yavornytsky, D.I. (1990). Zaporozhye Cossacks history (Vols. 1). Lviv: Svit [in Ukrainian].

УДК: 008.001+008(091)+069+069.4

Руденко Сергій Борисович,
кандидат культурології, докторант
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID: 0000-0002-2319-1845
rudenkosb@ukr.net

ПОТРАКТУВАННЯ МАРКСИЗМУ В АВАНГАРДНІЙ МУЗЕОЛОГІЇ А.ЖИЛЯЄВА

Мета дослідження. Виявити демаркаційну лінію, що пролягає між наукою і псевдонаукою в музеєзнавстві. **Методологія.** Проблемний підхід, критицизм К.Поппера. **Наукова новизна.** Розкрито основні наукові проблеми музеєзнавства; уточнено критерії наукової цінності музеєзнавчих досліджень; виявлено напрями псевдонаукових «досліджень» у музеєзнавстві; запропоновано чіткі критерії виявлення імітативних музеєзнавчих робіт. **Висновки.** Музеєзнавство як наука переживає кризу, оскільки дослідники не вдаються до наукової критики. Музеєзнавству бракує як сміливих спростувань існуючих теорій, так і не менш сміливих припущень. Основна наукова проблема музеєзнавства – соціокультурне призначення музею та його інституційна специфіка – залишається малодослідженою. За таких обставин музеєзнавство буде заміщене псевдомузеєзнавством. Воно характеризується імітацією наукового дослідження, індикатором якої є відсутність наукових проблем. Імітативна наука ховається у сучасних музеографічних текстах, гіперболізації технічних питань музейної роботи, схоплених поверхнево, фейковій міждисциплінарності, текстах «проповідницького» характеру музейної тематики, «поклонінні» мультимедійним технологіям та музейним атракціям, які видаються за інновації, описових роботах для «широких верств населення». Перспективним напрямом подальших досліджень може бути проблема демаркації музеєзнавчої науки та музейної метафізики.

Ключові слова: наука, псевдонаука, проблема демаркації, музеєзнавство, музеологія, імітація науки, теорія музеєзнавства, історія музеєзнавства, прикладне музеєзнавство, методологія музеєзнавства.

Руденко Сергей Борисович, кандидат культурологии, докторант Киевского национального университета культуры и искусств

О науке и псевдонауке в музееведении

Цель исследования. Выявить демаркационную линию между наукой и псевдонаукой в музееведении. **Методология.** Проблемный подход, критицизм К.Поппера. **Научная новизна.** Раскрыты основные научные проблемы музееведения; уточнены критерии научной

ценности в музееведческих исследованиях; выявлены направления псевдонаучных «исследований» в музееведении; предложены четкие критерии, с помощью которых можно выявить имитационные музееведческие работы. **Выводы.** Музееведение как наука переживает кризис, так как исследователи не прибегают к научной критике. Музееведению недостает как смелых опровержений существующих теорий, так и не менее смелых предположений. Основная научная проблема музееведения – социокультурное назначение музея и его институциональная специфика – остается мало исследованной. Кроме того, музееведение должно избегать поглощения псевдонаукой. Для имитативных исследований характерно отсутствие научных проблем. Псевдонаука нашла свое пристанище в современной музеографии, преувеличении технических вопросов музейной работы, к тому же, схваченных поверхностно, фейковой междисциплинарности, текстах о музеях, похожих на проповеди, «поклонении» мультимедийным технологиям и музейным аттракциям, которые выдаются за инновации, а также чисто описательных работах, которые адресованы «широким массам». Перспективным направлением дальнейших исследований может быть проблема демаркации музееведческой науки и музейной метафизики.

Ключевые слова: наука, псевдонаука, проблема демаркации, музееведение, музеология, имитация науки, теория музееведения, историко-музееведческие исследования, прикладное музееведение, методология музееведения.

Rudenko Serhii, Phd in Cultural Studies, Doctor's degree applicant, Kyiv National University of Culture and Arts

On science and pseudoscience in museum studies

Purpose of the article. To find demarcation between science and pseudoscience in museum science. **Methodology.** Problem approach, falsifiability and Criticism of Karl Popper. **Scientific novelty.** Shown main scientific problems of museum studies. Clarified criteria of scientific value in museum studies. Bring to light directions of pseudo-research in museum studies. Proposed well-defined criteria of identification of imitative works in museum field **Conclusions.** Museum studies are in crisis now. It is because of lack criticism. There are not enough of bold refutation of existing theories and brave conjectures in museum studies. The main scientific problem of museum studies – social and cultural use and institutional specific of museum – investigated weak. If scientific museum studies is weak – pseudo science become strong. It can replace true science. So it is necessary to resist of pseudo research in museum studies. Pseudoscience is simulation of truly science in the way of avoiding of scientific problems, no matter what kind – theoretical, applied, historical. Simulation of scientific work is hiding in Polichinelle's museography, superficially hyperbolizing of technical things of museum everyday work, fake interdisciplinarity, predicant texts on museum topics, «idolatry» of multimedia and museum entertainment technologies, descriptional works for «dark» common public. Indicator of pseudoscience is remiss in formal structure of scientific texts: absent of problem, introduction and conclusion don't connected with the main part of «scientific work» etc.

Keywords: science, pseudoscience, problem of demarcation, museum studies, museology, simulation of science, theory of museum studies, history in museum studies, applied museum studies, methodology of museum studies.

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі гуманітарне знання переживає кризу. Річ у тому, що науково-педагогічні та наукові кадри повинні підтверджувати свою кваліфікацію, керуючись принципом «publish or perish» (публікуйся або гинь). Контролюючі органи не в змозі проводити ретельну якісну оцінку наукових праць. Тому все зводиться до написання текстів визначених обсягів. Чим складніше, незрозуміліше й наукоподібніше написано текст – тим важче його оцінити неспеціалістами, а, отже, краще для тих, хто імітує наукову активність.

Імітація загрожує і музеєзнавству. Чомусь багато хто вважає, що без будь-якої попередньої підготовки можна стати фахівцем у музейній справі. А благородність музею як соціального інституту одразу надає псевдонауковим текстам позірної солідності. Таким чином, музеєзнавство опиняється під загрозою поглинення псевдонаукою. Саме тому актуальною є проблема чіткої ідентифікації імітативних текстів.

Аналіз досліджень і публікацій. Методологія музеєзнавства розроблена досить слабо. Тут є багато метафізики, наприклад, концепція музеальності З.Странського [8]. Привертають увагу й серйозні праці, присвячені гносеологічній області музеєзнавства, конституювання музеознання [2]. Методологію та методику музеєзнавства досліджував також автор цієї статті [7]. Проте до сьогодні не було досліджень, сфокусованих на проблемі псевдонауки в музеєзнавстві.

У загальнонауковому контексті проблема демаркації між наукою і не-наукою досліджувалася К.Поппером [4]. Ним було запропоновано чіткі критерії науковості, зокрема, в соціальних науках. Дослідження Поппера мають важливе методологічне значення, втім, конкретних критеріїв виявлення саме псевдонауки (тим більше, в музеєзнавстві) ним запропоновано не було. Проблеми псевдонауки детально досліджував український дослідник З.В.Партико [3]. На відміну від Поппера, Партико вважає взірцевим емпіричний підхід природничих дисциплін. Враховуючи розбіжності у поглядах означених науковців, їхні концепції потребують критичної перевірки, після чого їх можна застосувати щодо музеєзнавства.

Мета статті: виявити демаркаційну лінію, що пролягає між наукою і псевдонаукою в музеєзнавстві.

Виклад основного матеріалу. Проблемою демаркації в українській науці займався З.В.Партико. У своїй статті дослідник чітко формулює сутність псевдонауки – імітацію наукової роботи. Дослідник зазначає, що псевдонаука хоч і описує реальний світ, але при цьому *припускається певних помилок* [3, 42]. Виходячи з цього, вчений формулює наступні риси псевдонаукових текстів: ігнорування чи спотворення фактів, відмова від перевірки теоретичних тверджень на практиці, використання неперевіраних теорій та фактів, неможливість повторення результатів дослідження, покладення в основу політичних або релігійних догм, отримання штучних класифікацій, «логічна недоведеність» отриманих результатів, штучна проблематика або ускладнення проблем, використання «пташиної мови», невідповідність критерію фальсифікованості Поппера. Зазначимо, що навряд чи імітування полягає у мимовільному або умисному допущенні помилок. Наведені Партико риси псевдонауки, дійсно, більше схожі на помилки, яких може припуститися і сумлінний дослідник.

К.Поппер вважає ключовим у розумінні сутності наукової роботи поняття наукової проблеми. Дослідник зазначає, що «пізнання не починається зі сприйняття, чи спостережень, чи збору даних або фактів; воно починається із проблем. Тому можна сказати: немає знання без проблем, також нема і проблем

без знання. А це означає, що пізнання бере свій початок із напруги, що виникає між знанням і незнанням» [5].

Перед псевдонауковцями стоїть одна і та сама (аж ніяк не наукова) проблема – їм треба написати такий текст, щоб він виглядав як науковий. Відповідно, самим псевдонауковцям здається, що вони також будуть виглядати як реальні науковці. На жаль, очікування імітаторів часто підтверджуються. Отже, головним індикатором псевдонаукового тексту є відсутність наукової проблеми або, у більш складних випадках, ця проблема є *штучною*, як зауважував З.В.Партико.

Такий підхід до вирішення проблеми демаркації науки і псевдонауки знімає проблему плагіату, оскільки саме в імітативних роботах більше шансів знайти запозичення без посилань. Бійці із плагіатом концентруються на текстах, не помічаючи очевидного: плагіат – це не стільки крадіжка тексту, скільки крадіжка вирішення певної наукової проблеми. Звичайно, виявити прямі текстові запозичення не досить складно. Але «кваліфіковані» імітатори переписують чужі тексти іншими словами, що потребує додаткових зусиль для виявлення плагіату. Проте плагіат у розв'язанні певної наукової проблеми фахівцю у тій чи іншій галузі виявити неважко.

Існує точка зору, що науковці-гумантарії не в змозі досягти високих стандартів природничих наук (песимістична сторона сцієнтистського підходу). В зв'язку із цим, такі елементи дослідження, як «висновки» є вторинними, тому що для гуманітарія набагато важливішою є оригінальність та химерність думки. А якщо вторинними є висновки, вторинною є і постановка проблеми, тому що її вирішення не є важливим. Важливо не те, про що йде мова, а хто розмірковує на певну тему.

На думку К.Поппера, немає принципової відмінності між природничими і гуманітарними науками. В обох випадках дослідження починається із постановки проблеми й аналізу запропонованих її розв'язань. Представник природничих наук є таким само упередженим, як і гуманітарій. Об'єктивною науку робить критика, а не об'єктивність окремих членів наукового співтовариства. Так само в природничих науках вибір проблеми може залежати від позанаукових інтересів, в тому числі, соціально обумовлених. Єдине – наукові дослідження не можна «підганяти» під ці інтереси [5].

Відповідно до поглядів К.Поппера, основним завданням соціальних наук є дослідження суспільних інститутів та традицій. У зв'язку з цим, музеєзнавство постає як повноцінна соціальна наукова дисципліна. Відомими є іронічні зауваження стосовно статусу музеєзнавства, яке прирівнюють до неіснуючої «бабуселогії» [2]. Аргументом на користь цієї тези служить той факт, що більше жодна наукова дисципліна не займається конкретним закладом. Медицина не досліджує лікарні, педагогіка – школи тощо. Разом з тим, це порівняння є не зовсім коректним, бо зазначені дисципліни є ближчими до мистецтва («техне») [6]. Зазначимо, що в контексті музейної діяльності також виділяється своєрідне «техне» – музейництво, суть якого полягає у мистецтві побудови музейних репрезентацій минулого. Отже, немає нічого

протиприродного у дослідженні університетів та шкіл або освіти в цілому як соціальних інститутів та виокремлення відповідних наукових дисциплін.

Як і будь-яка наука, музеєзнавство має три рівні: теоретичний, прикладний та історичний. За Поппером, на теоретичному рівні вектор пізнання спрямований від знання до незнання [4, 286], коли теорія, яка до цього розглядалася як істина, спростовується, а запропонована на її місце теорія ще має пройти суворі перевірки. Істинність завжди є тимчасовою – знання поглиблюються з кожною новою теорією, хоча, зрештою, може, взагалі, не залишитися неспростованих теорій.

Проблематика музеєзнавства, природно, пов'язана із музеєм як соціальним інститутом. Отже, ключовою проблемою цієї науки є з'ясування найбільш оптимального соціального призначення музею.

Прикладні дослідження характеризуються тим, що вони не мають на меті запроваджувати нові теорії, але використовують уже перевірені, в тому числі фальсифіковані (чітко розуміючи межі їх застосування). Наприклад, існує сім теорій соціокультурного призначення музею: кунсткамерна, ринкова, медійна, політична, науково-просвітницька, інженерна та утилітарна. Кожна з них має свої переваги й недоліки, а, отже, обмеження щодо застосування. На прикладному рівні ці теорії можна використовувати для досліджень музейницького мистецтва, а також розробки нових музейних репрезентацій.

Треба зауважити, що прикладні дослідження, звісно, можуть мати плідний вплив на теорію. Він обумовлений зв'язком прикладних наук із практикою, у той час, як теоретичні дослідження, особливо, у соціальних науках, мають тенденцію відриватися від реальності.

Історицистський підхід (у розумінні К.Поппера) передбачає, що основне завдання історії полягає у тому, щоб показати, чому те чи інше явище є таким, яким ми його спостерігаємо зараз. У той же час, історичні дослідження завжди є неповними. Причинно-наслідкові зв'язки можуть бути визначені неправильно. Навіть недалеко у історичному відношенні зафіксовані події, в кращому випадку, є фрагментарною констеляцією. Достовірно визначити, яка саме із цих подій справила вирішальний вплив на сучасний стан справ, навряд чи можливо. Отже, історія не дає можливості зрозуміти теперішнє через «каузальну непрозорість» [9].

Проте інформація, здобута в ході історичного дослідження, може бути корисною у аспекті уникнення повторення негативних явищ. Це не дозволить взагалі уникнути неприємностей в майбутньому, тому що найбільш страхітливі події в історії людства, як правило, відбуваються вперше (це твердження, до речі, базується на історичних даних). Але історична інформація дозволяє акумулювати досвід, необхідний для подальшого поступу. Наприклад, досвід історії музейної справи в Україні показує, що політизація і догматизація музейництва має руйнівні наслідки для якості роботи та існування музейних інституцій, людей, що в них працюють, суспільної свідомості.

Яка ж із складових музеєзнавства розвинена найбільш повно? Теоретична складова характеризується незначними результатами. Найбільше досягнення –

це конвенціональні визначення музею, закріплені, наприклад, ICOM. Автор цієї статті досліджував також поняттям «музейна пам'ятка» та дотичними до нього. Проте, науковій дискусії критики ключових понять не мають. Музейні теоретики ніби знаходяться в окремих відсіках, мало взаємодіючи один з одним. Серед музеєзнавців більшою популярністю користуються метафізичні концепції, наприклад, Странського та Федорова, котрі дозволяють уникати, власне, наукових проблем, замінюючи їх схоластикою.

У прикладних музеєзнавчих дослідженнях спостерігається застій. Незалежних дослідників та працівників музеїв мало цікавить, наприклад, накопичений технологічний досвід побудови музейних репрезентацій. Це, в свою чергу, створює небезпечну ілюзію, що в музеї може працювати будь-хто, незалежно від інтелектуального бекграунду та рівня оволодіння музейницькою «техне». Деякі результати музейного досвіду щодо організації збереження знайшли своє вираження в інструкціях (вони є узагальненням досвіду, а не результатом наукового дослідження, проте вони можуть бути предметом наукової критики). Поза увагою прикладного музеєзнавства залишаються питання виявлення пам'яток. Недостатньо зроблено і на шляху з'ясування специфіки наукової роботи в музеї. Такий стан прикладної науки, в першу чергу, обумовлений нерозвиненістю теорії. Крім того, недостатньо розвиненим є інститут музейницької критики.

Історичні дослідження є найбільш розвиненим напрямом музеєзнавчих досліджень. Здебільшого вони мають дескриптивний характер. Висновки часто запозичуються з великих історичних наративів. Критика в сфері історико-музеєзнавчих досліджень також розвинена недостатньо. В той же час, матеріал, зібраний істориками музейної справи, має велику цінність. Продуктивним вбачається шлях виходу за межі усталених історичних патернів, застосування ситуаційного аналізу, залучення здобутків історичної епістемології у сфері дослідження історії музейницьких явищ.

У цілому, необхідно констатувати *кризу в музеєзнавстві*, пов'язану з тим, що в музейній теорії панує схоластичний застій. Учені уникають проблем «чистої науки», не критикують наявні теорії, не висувають сміливі припущення. Прикладні музеєзнавчі дослідження в умовах відсутності теоретичної основи не йдуть далі музейного джерелознавства, соціологічних опитувань, PR, реклами, маркетингу, менеджменту. В рамках прикладних досліджень багато говориться про «музейний продукт», в той час, як його смисл – музейна репрезентація – залишається знехтуваною науковцями. Історичні дослідження, враховуючи вихід багатьох фундаментальних робіт, зокрема, й в Україні [1, 10], прийшли до того, що майже всі «білі плями» минулого вже закриті, й для дескриптивних досліджень більше не лишилося місця. У зв'язку з цим, є тенденція до вивчення історичних мікропроблем. На жаль, всі галузі музеєзнавства, крім, можливо, історичної, перебувають у незадовільному стані.

Слабкість науки приваблює псевдонауку. На відміну від метафізиків та схоластів, імітатори не наважуються проникати у теоретичний рівень, оскільки робота у ньому потребує значних інтелектуальних зусиль. Відсутні

псевдонауковці й у прикладних та історичних дослідженнях. Прикладні студії передбачають польові дослідження, а псевдонауковці, як правило, ніколи не працювали у музеях і не знають їхньої роботи «зсередини». Історичні дослідження імітаторам також не до душі, оскільки вони вимагають копіткої роботи з першоджерелами в архівах та музеях. Таким чином, *першою ознакою псевдонауки є знаходження поза науковими проблемами музеєзнавства – теоретичними, прикладними та історичними.*

Розглянемо напрями псевдонаукових «досліджень» в музеєзнавстві. Перш за все, це відродження музеографії. Свого часу, музеографія, суть якої полягає у описуванні найрізноманітніших музейних практик, була важливою. У XVIII – поч. XX ст. музейні фахівці не мали можливості вільно спілкуватися один з одним через об'єктивні комунікативні бар'єри. Серед них: неможливість придбати спеціальну літературу, складність і дорожнеча подорожей, мовні бар'єри тощо. Лише на межі XIX–XX ст. з'являються спеціалізовані журнали. З тих часів можливості легко і швидко віднайти інформацію про музеї значно зросли. Головне, що більшість музеїв, особливо, найкращих, мають інформативні сторінки в інтернеті з перекладом кількома мовами. Електронна пошта дозволяє майже безбар'єрно спілкуватися із колегами-музейниками. Все більше і більше пам'яток розміщено у Всесвітній мережі.

Виходячи із цього, виглядає дивним, коли імітатори музеєзнавства роблять музеографічні огляди. При цьому, коли ми беремо псевдонаукові тексти українських учених, їхня музеографія не стосується, справді маловідомих в нашій країні музеїв, скажімо, Китаю. Звісно, розповіді про малознані музеї не становлять собою наукової проблеми (і не становили її ніколи). Проте такі роботи, дійсно, мали хоча б якусь користь. Натомість псевдонауковці від музеєзнавства оповідають у своїх роботах «секрети Полішинеля», акцентуючи увагу на тих закладах, які щорічно відвідують сотні тисяч туристів, а інформацію про них можна отримати «в один клік». Дехто з них робить вигляд, ніби, вони є кимось на кшталт музейних антропологів. Подібно до антропологів, які подорожували у віддалені куточки планети, куди ще не сягнула цивілізація, досліджуючи «примітивні» суспільства (або, навпаки, відкриваючи цивілізацію для місцевих «варварів»).

Як зауважував Партико, псевдонаука також характеризується надуманими науковими проблемами. В розряд наукової проблематики імітатори підносять чисто технічні питання – квиткове господарство, гостинність музеїв, застосування мультимедійних технологій, різноманітні музейні атракції. Застосування мультимедіа, голограм, аудіо-гідів та інших технічних засобів псевдонауковці ототожнюють із інновацією в музейній роботі. При цьому інновації в музейній роботі стосуються поелементного інжинірингу, пов'язаного із перебудовою музейної інституції таким чином, щоб неспішно (виходячи із принципу «не нашкодь»), крок за кроком робити його кориснішим для суспільства. Інновації можуть стосуватися будь-якої складової музейницького циклу – виявлення, збереження, дослідження та, головне, музейних репрезентацій минулого. Отже, коли стаття дескриптивно оповідає про те, в якому місці і як саме можна придбати

квитки до музею або які технологічні дива там можна спостерігати, а інших, власне, наукових проблем автор не піднімає, така робота має імітативний характер і не належить до науки.

Принагідно варто зазначити, що псевдонауковці часто нехтують формальними вимогами до структури наукового тексту, елементами якої є постановка наукової проблеми, наведення спроб її розв'язання, з'ясування того, що є у цих спробах каменем спотикання, формулювання мети дослідження, виклад основного матеріалу, в якому автор висуває своє вирішення проблеми й, наприкінці, висновки (чи вдалося досягти мети?) та новизна отриманих наукових результатів. Оскільки псевдонаукові тексти позбавлені наукових проблем, навколо яких, зрештою, і побудована формальна структура наукового дослідження, один або одразу декілька із наведених елементів можуть бути відсутні. Досить часто у імітативних роботах вступ і висновок повторюють один одного, або містять тривіальності. Або ж вступ та висновок містять наративи, більше схожі на проповіді, а не наукові тексти. Наприклад, це може бути необхідність розвивати шанобливе ставлення до пам'яток. Емоційно з цим, звісно, не можна не погодитися, але коли ці тексти не затуляють відсутність наукової проблеми.

Наукова новизна. Вперше було розкрито основні наукові проблеми музеєзнавства – з'ясування соціально-культурного призначення музею та його інституційної специфіки. Уточнено критерії наукової цінності музеєзнавчих досліджень (відсутність наукової проблеми теоретичного, прикладного або історичного характеру) та псевдопроблематика, пов'язана із музеографією, узагальненням загальновідомої інформації з відкритих джерел, гіперболізацією дрібних технічних питань музейної роботи, популяризацією примітивного підходу до музейних інновацій, що виражається у перебільшенні ролі мультимедійних технологій.

Висновки. У ході проведеного дослідження вдалося виявити демаркаційну лінію, що пролягає між наукою і псевдонаукою в музеєзнавстві. Вона проходить між наявністю та відсутністю в дослідницьких текстах наукових проблем, а не «помилками» (як вважає З.В.Партико), що притаманні будь-якому дослідженню. Якщо наукова проблема поставлена, проаналізовано спроби її вирішення у минулому, виявлено основні упущення й висунуте припущення, що усуває недоліки попередніх підходів до розв'язання проблеми – робота є науковою. Якщо ж наведених ознак немає – текст є імітацією науки.

Основними напрямками псевдомузеєзнавства є музеографія, узагальнення загальновідомої інформації з відкритих джерел, гіперболізація дрібних технічних питань музейної роботи, виклад у науковому стилі примітивного підходу до музейних інновацій, які, нібито, пов'язані виключно із мультимедійними технологіями.

Музеєзнавство як наука переживає кризу, оскільки дослідники не вдаються до наукової критики. Музеєзнавці намагаються уникати помилок, що призводить до стагнації: деякі проблеми уже розв'язані, а нові рішення не пропонуються. Основним методом наукових досліджень є метод проб і

помилки, а, отже, наука – це, передусім, здатність учитися на помилках. Музеєзнавству бракує як сміливих спростувань існуючих теорій, так і не менш сміливих припущень. Основна наукова проблема музеєзнавства – соціально-культурне призначення музею та його інституційна специфіка – залишається малодослідженою. Перспективним напрямом подальших досліджень може бути проблема демаркації музеєзнавчої науки та музейної метафізики.

Література

1. Маньковська Р.В. Музеї України у суспільно-історичних викликах ХХ – поч. ХХІ ст. Львів, 2016. 408 с.
2. Менш ван Петер. Дискурс музеології // Cyberleninka.ru. URL : <https://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-muzeologii> (дата обращения: 31.07.18).
3. Партико З.В. Наука, псевдонаука, паранаука й інженерні вчення // Бюлетень ВАК. 2010. № 9. С.39–43.
4. Поппер К. Логика и рост научного знания. М., 1983. 605 с.
5. Поппер К. Логика социальных наук // Evolkov.net. URL: <http://evolkov.net/PopperK/Evolution.Epistemol.&.SocSciences/Popper.K.Logic.of.Social.Sciences.html> (дата обращения: 21.06.18).
6. Поппер К. Предположения и опровержения // Gumer.info URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/popper/ (дата обращения: 21.06.18).
7. Руденко С.Б. Методологія та методика музеєзнавства // Культура і мистецтво у сучасному світі. 2008. Вип. 9. С. 90–97.
8. Странский З. Понимание музееведения // Музеи мира: Музееведение. М., 1991. С. 8–26.
9. Талеб, Н.Н. Антихрупкость. Как извлечь выгоду из хаоса [Электронный ресурс]. М., 2014. Файл (.rtf).
10. Федорова Л.Д. З історії пам'яткоохоронної та музейної справи у Наддніпрянській Україні: 1870—1910-і рр. К., 2013. 373 с.

References

1. Manjkovsjka, R.V. (2016). Museums of Ukraine in the socio-historical challenges in XX – beginning. XXI century. Lviv [in Ukrainian].
2. Mensch, van Peter. The museology discourse. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-muzeologii> [in Russian].
3. Partyko, Z.V. (2010). Science, pseudoscience, parascience and engineering doctrine // Bjuletenj VAK [Bulletin of the Higher Attestation Commission]. 9, 39–43 [in Ukrainian].
4. Popper, K. (1983). The Logic of Scientific Discovery. Moscow [in Russian].
5. Popper, K. The Logic of the social sciences. Retrieved from: <http://evolkov.net/PopperK/Evolution.Epistemol.&.SocSciences/Popper.K.Logic.of.Social.Science.html> [in Russian].
6. Popper, K. Conjectures and Refutations. Retrieved from: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/popper/ [in Russian].
7. Rudenko, S.B. (2008). Methodology of Museology and museum work // Kuljtura i mystectvo u suchasnomu sviti [Culture and Art in the Modern World], 9, 90–97 [in Ukrainian].
8. Stransky, Z. (1991). Understanding Museology, Museums of the World: Museum studies. Moscow (pp. 8–26) [in Russian].
9. Taleb, N.N. (2014). Antifragile: Things that Gain from Disorder. Retrieved from offline resource (.rtf) [in Russian].
10. Fedorova, L.D. (2013). From the history of the heritage protection and museum sphere in the Dnipro Ukraine: 1870–1910. Kyiv [in Ukrainian].